DE INKOMENSONTWIKKELING IN DE AGRARISCHE SECTOR IN 1983

Periodieke Rapportage No. 3-83

December 1983

Landbouw-Economisch Instituut
Stafafdeling
Conradkade 175 - 2517 CL DEN HAAG
Postbus 29703 - 2502 LS DEN HAAG
Telefoon 070 - 614161

Prijs f 8,25

REFERAAT

DE INKOMENSONTWIKKELING IN DE AGRARISCHE SECTOR IN 1983
Bruchem, C. van (red.)
Den Haag, Landbouw-Economisch Instituut, Stafafdeling, 1983
17 p., tab.

In deze publikatie wordt een overzicht gegeven van de resultaten van de raming van de ontwikkeling van de produktie en de toegevoegde waarde van de gehele agrarische sector in 1983. Voorts wordt nader ingegaan op het verloop van produktie en prijzen in de verschillende sectoren alsmede op de rentabiliteits- en inkomensontwikkeling op de belangrijkste bedrijfstypen. Daarbij hebben de gegevens van de (glas)tuinbouw betrekking op 1983, terwijl voor landbouwbedrijven ook prognoses voor 1983/84 zijn opgenomen.

Produktie in de landbouw/Bedrijfsuitkomsten/Inkomenssituatie in de landbouw/
Nederland

INHOUD

		Blz.
TEN GELEIDE		5
1.	KARAKTER EN OPZET VAN DE PUBLIKATIE	7
2.	PRODUKTIE EN INKOMEN VAN DE TOTALE LAND- EN TUINBOUW	8
	2.1 Produktie	8
	2.2 Produktiemiddelen	9
	2.3 Toegevoegde waarde en resterend inkomen	10
3.	ONTWIKKELINGEN PER SECTOR EN PER BEDRIJFSTYPE	11
	3.1 Inleiding	11
	3.2 Akkerbouw	11
	3.3 Melkveehouderij	12
	3.4 Intensieve veehouderij	12
	3.5 Glastuinbouw	14
	3.6 Overige tuinbouw	14
BIJLAGE	Samenhang en verschillen van de diverse kengetallen	16

TEN GELEIDE

Reeds vele jaren stelt het LEI in november prognoses op van de bedrijfsuitkomsten van akkerbouw- en veehouderijbedrijven voor het lopende boekjaar. Daarnaast worden ongeveer tegelijkertijd ramingen gemaakt van de resultaten van glastuinbouwbedrijven in het bijna afgelopen kalenderjaar. Tenslotte wordt sinds enkele jaren door het LEI - in samenwerking met de Directie Algemene Zaken van het Ministerie van Landbouw en Visserij, het Centraal Bureau voor de Statistiek en het Centraal Plan Bureau - jaarlijks een raming opgesteld van de toegevoegde waarde van de agrarische sector, eveneens betrekking hebbend op het kalenderjaar.

Het leek zinvol om tegen de jaarwisseling een publikatie het licht te doen zien waarin een samenvattend overzicht wordt gegeven van de belangrijkste resultaten van de genoemde ramingen en prognoses en deze uitkomsten ook te bezien in het licht van de ontwikkelingen van de afgelopen jaren.

Den Haag, december 1983

De Directeur,

J. de Veer

1. KARAKTER EN OPZET VAN DE PUBLIKATIE

De bedoeling van deze publikatie is om een beeld te schetsen van de actuele inkomens- en rentabiliteitsontwikkeling in de agrarische sector.

Daartoe geeft hoofdstuk 2 een overzicht van de belangrijkste uitkomsten van de raming van het inkomen van de totale agrarische sector in 1983. Daarbij worden deze uitkomsten geplaatst in het licht van de ontwikkeling van de afgelopen jaren. In hoofdstuk 3 wordt een beeld geschetst van de situatie van de diverse sectoren of bedrijfstypen.

De inhoud van deze publikatie berust op een drietal pijlers, te weten:

- De raming van de produktie en toegevoegde waarde van de totale land- en tuinbouw in 1983, die wordt gemaakt ten behoeve van het Bureau voor de Statistiek van de EG. Deze raming wordt opgesteld overeenkomstig het systeem van de op EG-niveau geharmoniseerde landbouwrekeningen. Deze maken deel uit van de Nationale Rekeningen zoals deze hier te lande worden opgesteld door het Centraal Bureau voor de Statistiek.

- De raming van de bedrijfsuitkomsten van de glastuinbouw- en champignonbedrijven in 1983, welke qua systeem aansluit bij de rapportage van de LEI-boekhoudbedrijven. Aan deze raming is een afzonderlijke publikatie gewijd (PR 24-83).

- De LEI-prognose van de bedrijfsuitkomsten op akkerbouw- en veehouderijbedrijven in 1983/84, waarvan ook een afzonderlijke publikatie beschikbaar is (PR 14-83/84).

Met name tussen de eerstgenoemde raming en de beide andere berekeningen bestaan vrij belangrijke methodologische verschillen. In de bijlage worden deze verschillen, alsmede de berekeningswijze van de in deze publikatie opgenomen kengetallen, nader uiteengezet. De totale informatie uit het genoemde drietal onderzoekingen levert een vrij goed - zij het globaal - beeld op van de actuele inkomens- en rentabiliteitsontwikkeling van de agrarische sector in zijn totaliteit en van de belangrijkste sectoren daarbinnen.

2. PRODUKTIE EN INKOMEN VAN DE TOTALE LAND- EN TUINBOUW

2.1 Produktie

Het weer had in 1983 een grote invloed op de landbouwproduktie. Het uiterst natte voorjaar zorgde voor een grote vertraging bij de ruwvoederwinning in de melkveehouderij en bij het zaaien en poten in de akkerbouw. Daarna volgde een droge zomer, zodat de achterstand niet meer kon worden ingehaald. Het duidelijkst komt dit naar voren in de akkerbouw, waar de in 1983 geproduceerde hoeveelheid volgens de raming meer dan 15% lager uitkwam (zie tabel 2.1) bij een circa 2% kleiner areaal (exclusief snijmais). Hierbij moet echter wel worden bedacht dat in 1982 het produktieniveau in de akkerbouw bijzonder hoog was. In de veehouderij en de tuinbouw nam de produktie nog enigszins toe. Het resultaat van een en ander was dat de produktie van de hele land- en tuinbouw in 1983 volgens de raming vrijwel gelijk is gebleven. Daarmee werd een achtjarige periode van voortdurende produktievergroting, waarin een gemiddeld groeipercentage van bijna 4% werd behaald, onderbroken.

Tabel 2.1 Raming bruto-produktiewaarde land- en tuinbouw 1983 (mln. gld.)

	Waarde 1982	Mutatie in %			Waarde 1983
		hoev.	prijs	waarde	
Akkerbouwprodukten, totaal	3225	-16,5	+14,5	- 4,5	3075
w.o.: granen	660	- 4	+ 5	+ 1	665
aardappelen	1365	-14	+15	- 1	1350
suikerbieten	785	-34	+25	-17	650
uien	165	-27	+26	- 8	155
Tuinbouwprodukten, totaal	7075	+ 1	+ 8	+ 9	7705
w.o.: groenten	2380	- 1	+15	+14	2710
fruit	500	+ 7	-14	- 8	460
bloemen en planten	2950	+ 1	+ 8	+ 9	3220
bloembollen	585	0	+ 8	+ 8	630
boomkwekerijprodukten	380	+ 3	- 5	- 2	370
Veehouderijprodukten, totaal	21250	+ 2	- 2	+ 0	21290
w.o.: runderen	2100	+ 7,5	- 2,5	+ 4,5	2200
kalveren	1580	- 4,5	+ 0,5	- 4	1520
varkens	6005	+ 1	- 9	- 8	5520
slachtpluimvee	1200	- 5	- 3	- 8	1105
eieren	1250	+ 3	+ 4	+ 7	1340
melk	8760	+ 4	+ 1,5	+ 5,5	9250
Totaal-generaal	31550	0	+ 1,5	+ 1,5	32070

Bron: 1982 CBS; 1983 LEI-berekeningen.

De prijsvorming vertoonde in 1983 een sterk uiteenlopend beeld. Een forse gemiddelde verbetering in de akkerbouwsector, waaraan vooral de z.g. vrije produkten en de suikerbieten een bijdrage leverden (tabel 2.1). Ook de tuinbouw had gemiddeld genomen betere opbrengstprijzen; vooral dankzij de gang van zaken bij de groenten en de snijbloemen. In de melkveehouderij gingen de prijzen slechts weinig omhoog, in de intensieve veehouderij in doorsnee omlaag. De gemiddelde prijs van alle agrarische produkten is circa 1,5% hoger geraamd. Deze stijging was ongeveer gelijk aan die in 1982, maar blijft achter bij het algemene inflatiepercentage, dat in 1983 naar verwachting op ruim 2,5% uitkomt.

De stagnerende produktie en de nauwelijks hogere gemiddelde opbrengstprijs leidden samen tot een zeer kleine waardestijging van de totale agrarische produktie. Men moet teruggaan tot 1974 om een nog kleiner stijgingspercentage te vinden dan de 1,5 die voor 1983 is geraamd. Alleen in de tuinbouw deed zich een vrij sterke waardegroei voor. Voor de akkerbouw is een daling geraamd, terwijl de waarde van de dierlijke produktie ongeveer gelijk bleef (tabel 2.1).

2.2 Produktiemiddelen

Het volume van de aangekochte goederen en diensten nam volgens de raming in 1983 toe met 2%, evenveel als in het voorafgaande jaar. Wanneer deze toename wordt vergeleken met de stagnerende produktie, is de conclusie dat in 1983 de hoeveelheid aangekochte produktiemiddelen per eenheid produkt is gestegen. Dit wijst op een ongunstige ontwikkeling van de produktiviteit. Van grote invloed is het veevoederverbruik, dat naar schatting met zo'n 5% is toegenomen. Deze stijging komt voor een groot deel voor rekening van het verbruik van rundveevoeders, dat als gevolg van een grotere veestapel en een zeer matige ruwvoederwinning met circa 10% omhoogging. Van de overige produktiemiddelen vertoonden energie - vanwege het lagere aardgasverbruik in de glastuinbouw - en kunstmest een daling.

Ondanks de verder afnemende inflatie ging de gemiddelde prijs van de aangekochte produktiemiddelen in 1983 nauwelijks minder omhoog dan in 1982 (respectievelijk 3,5 en 4%, tabel 2.2). De gemiddelde prijsstijging van de produktiemiddelen was dus sterker dan die van de opbrengsten. De prijsverhouding is dus verslechterd. De belangrijkste bijdrage aan de prijsstijging werd geleverd door energie (aardgas) en veevoeder, dat vooral onder invloed van de hogere dollarkoers na de zomer aanzienlijk duurder werd. Een prijsdaling deed zich voor bij kunstmest.

De waarde van de aangekochte produktiemiddelen nam in 1983 aldus toe met ruim 0,9 miljard gulden (5,5%) tot een bedrag van 17,3 miljard gulden, hetgeen overeen kwam met bijna 54% van de bruto-produktiewaarde.

Tabel 2.2 Raming toegevoegde waarde land- en tuinbouw 1983 (mln. gld.)

	Waarde 1982	Mutatie in %			Waarde 1983
		hoev.	prijs	waarde	
Totale bruto-produktie	31550	0	+ 1,5	+ 1,5	32070
Aangekochte goederen en diensten	16340	+ 2	+ 3,5	+ 5,5	17260
w.o.: veevoeder	9790	+ 5	+ 4	+ 9	10690
energie	1780	- 5	+ 8	+ 2,5	1825
kunstmest en bestrijdingsmiddelen	1450	- 2,5	-11	-14	1250
Bruto-toegevoegde waarde (marktprijzen)	15210			- 2,5	14810
+ Subsidies	170			- 3	165
- Indirecte belastingen	540			+ 5	570
- Afschrijvingen	2020			+ 4	2100
Netto-toegevoegde waarde (factorkosten)	12820			- 4	12300

2.3 Toegevoegde waarde en resterend inkomen

In de vorige paragraaf is aangegeven dat de hoeveelheid aangekochte produktiemiddelen per eenheid produkt voor de agrarische sector in zijn totaliteit in 1983 volgens de raming is gestegen en dat de prijsverhouding enigszins verslechterde. Het gevolg was uiteraard een teruglopen van de toegevoegde waarde (- 2,5%). Omdat voor de indirecte belastingen en de afschrijvingen een stijging is geraamd van respectievelijk 5% en 4%, is de netto-toegevoegde waarde nog iets sterker afgenomen dan de bruto-toegevoegde waarde (tabel 2.2).

Tussen 1976 en 1980 is de reële toegevoegde waarde van de land- en tuinbouw - dus na correctie voor de inflatie - voortdurend gedaald. In 1981 en 1982 deed zich een sterk herstel voor, maar in 1983 trad weer een verslechtering op en wel van naar schatting 5 à 6% (zie tabel 2.3).

Uit de netto-toegevoegde waarde moet door de agrarische ondernemers een aantal bedrijfskosten worden betaald, namelijk loon, loonwerk, rente en nettopacht. Vooral in de jaren 1979 en 1980 liep het aan rente betaalde bedrag sterk op, met als gevolg dat het "resterend inkomen" in die jaren nog meer onder druk kwam te staan dan de toegevoegde waarde (tabel 2.3). Het "resterende inkomen" komt ongeveer overeen met het "gezinsinkomen uit bedrijf" (vgl. bijlage). Vooral in 1982 nam het resterend inkomen relatief sterk toe doordat de betaalde factorkosten ongeveer gelijk bleven, terwijl de toegevoegde waarde duidelijk steeg. In 1983 gingen de betaalde factorkosten zelfs omlaag. Dit was geheel het gevolg van het ruim 350 miljoen gulden lagere bedrag aan betaalde rente. Het reële resterend inkomen is daardoor ook minder gedaald (3 à 4%) dan de reële toegevoegde waarde.

Het geheel overziende moet worden vastgesteld dat het gemiddelde inkomen in de agrarische sector in 1983 iets is verslechterd. De teruggang is overigens niet sterker geweest dan bijvoorbeeld voor de modale werknemer. Uit het volgende hoofdstuk zal echter blijken dat er zeer grote verschillen waren tussen de diverse sectoren en dat het boekjaar 1983/84 in het algemeen een ongunstiger beeld oplevert.

Tabel 2.3 Onwikkeling netto-toegevoegde waarde en resterend inkomen

	1977	1978	1979	1980	1981	1982	1983
					(v)	(v)	(r)
Mln. gld.							
Netto-toegevoegde waarde (factorkosten)	9620	9760	9230	9310	11910	12820	12300
Betaalde factorkosten 1) 2)	2720	3080	3480	3960	4290	4280	3960
Resterend inkomen 2)	6900	6680	5750	5350	7620	8540	8340
Indexcijfers							
Netto-toegevoegde waarde, reeël, 1975-1977 = 100	97	94	85	80	96	99	93
Idem per arbeidskracht 2)	99	97	89	85	104	109	103
Totaal resterend inkomen, reeël, 1975-1977 = 100 2)	96	88	72	63	84	90	86
Idem per bedrijf	98	92	77	69	94	102	99

1) Betaald loon, het factorkostenaandeel van het betaalde loonwerk, betaalde rente plus betaalde netto-pacht.

2) Schatting LEI.

3. ONTWIKKELINGEN PER SECTOR EN PER BEDRIJFSTYPE

3.1 Inleiding

In het vorige hoofdstuk is ingegaan op de inkomensontwikkeling van de agrarische sector in zijn totaliteit. In dit hoofdstuk wordt aandacht besteed aan de gang van zaken in de verschillende sectoren en/of bedrijfstypen. Voor de ene sector zijn meer gegevens beschikbaar dan voor de andere; met name voor de tuinbouw in de open grond moet worden volstaan met vrij summiere informatie. Behalve van de gegevens van de sectorrekening (hoofdstuk 2) wordt in dit hoofdstuk vooral gebruik gemaakt van informatie ontleend aan de "Prognose van bedrijfsuitkomsten op akkerbouw- en veehouderijbedrijven in 1983/84" en aan de "Raming van de bedrijfsuitkomsten in 1983 van de glastuinbouw- en champignonbedrijven".

Benadrukt moet worden dat de bovengenoemde prognose betrekking heeft op het boekjaar mei 1983 tot en met april 1984. Met name bij produkten die sterke prijsfluctuaties vertonen (b.v. aardappelen) kan het verloop van de opbrengstwaarde in het boekjaar sterk afwijken van die in het kalenderjaar, dat immers voor een deel betrekking heeft op de oude oogst. De prognoses hebben betrekking op een periode die pas voor ruim de helft is verstreken. Dit brengt met name ten aanzien van de "vrije" produkten een aanzienlijke mate van onzekerheid met zich mee. Bij de berekening wordt uitgegaan van de opbrengstprijzen in de maanden mei tot en met oktober en het voor de rest van het boekjaar verwachte verloop daarvan.

3.2 Akkerbouw

Het totale areaal akkerbouwgewassen (incl. snijmais) was in 1983 ongeveer even groot als in het voorgaande jaar. De belangrijkste verschuiving die zich volgens de meitelling binnen dit areaal voordeed was de vermindering (met naar schatting 10 à 15.000 ha) van de oppervlakte suikerbieten en de ongeveer gelijke uitbreiding van het snijmaisareaal. Daarnaast vertoonden enkele kleinere gewassen (o.a. groene erwten en koolzaad) een relatief sterke uitbreiding.

Als gevolg van de langdurige regenval in het voorjaar en de sterke droogte in de zomer gingen de hectare-opbrengsten over de hele linie fors omlaag. Suikerbieten, uien, consumptie- en pootaardappelen gaven allen opbrengstdalingen van circa 20% te zien. Alleen bij granen en fabrieksaardappelen bleef de daling ten opzichte van vorig jaar beperkt tot enkele procenten (vgl. tabel 2.1). Gemiddeld genomen kwamen de hectare-opbrengsten ruim 15% lager uit dan in 1982. Rekening houdend met het feit dat dat jaar gekenmerkt werd door zeer hoge opbrengsten, kan echter worden opgemerkt dat de opbrengsten in 1983 in doorsnee toch niet meer dan 5 à 10% achter zijn gebleven bij het normale niveau. In het algemeen was de opbrengstdaling in de Noordelijke akkerbouwgebieden het sterkst.

Onder invloed van de opbrengstdalingen, die zich in grote delen van West-Europa voordeden, gingen de prijzen van de meeste akkerbouwprodukten aanzienlijk omhoog. In de in tabel 2.1 vermelde gemiddelde prijsverbetering van 14,5% komt dit slechts ten dele tot uitdrukking, aangezien deze prijsmutatie betrekking heeft op de in het kalenderjaar afgezette produktie, dus voor een deel op de oude oogst. Voor het oogstjaar 1983/84 is een gemiddelde prijsstijging van de akkerbouwprodukten van 35% geraamd. Voor de z.g. "vrije" produkten (uien, consumptie- en pootaardappelen) ligt het voor de hand dat een kleinere oogst leidt tot hogere prijzen, maar ook voor het marktordeningsprodukt suikerbieten is een prijsstijging van circa 25% geraamd. Deze stijging wordt veroorzaakt doordat dit jaar een veel groter deel van de (kleinere) bietenoogst onder de hoogste prijsgarantie (de z.g. A-suiker) valt dan vorig jaar.

De prijsstijging van de produktiemiddelen in de akkerbouw blijft in 1983/84 beperkt tot gemiddeld 2,5%. De meeste produktiemiddelen gaan volgens de raming in 1983/84 met 3 à 5% omhoog, alleen kunstmest (circa - 10%) en rente (0%) vormen hierop uitzonderingen.

De lagere kilogram-opbrengsten, de aanzienlijk hogere opbrengstprijzen en de beperkte prijsstijging van de produktiemiddelen resulteren in een verbetering van de rentabiliteits- en inkomenssituatie van het gemiddelde Nederlandse akkerbouwbedrijf in 1983/84 (zie tabel 3.1). Niet alle gebieden profiteren van deze verbetering. Voor het Noordelijk Kleigebied wordt op de grotere bedrijven een daling van het gemiddelde ondernemersinkomen verwacht van 77.000 tot 58.000 gulden. Dit laatste bedrag is overigens hoger dan de in de jaren 1977/78-1981/82 behaalde inkomens. Voor de grotere bedrijven in de Veenkoloniën wordt, na twee redelijke jaren, een terugval verwacht tot het lage peil van 1979/80, namelijk van 51.000 tot 36.000 gulden. Gunstige resultaten worden verwacht voor het Centrale Kleigebied en het Zuidwesten; gemiddeld zal het ondernemersinkomen op de grotere bedrijven stijgen van rond 80.000 tot ruim 120.000 gulden.

3.3 Melkveehouderij

Het kalenderjaar 1983 begon voor de melkveehouderij gunstig; een ongeveer 5% hogere melkproduktie per koe en stabiele krachtvoerprijzen. Het natte voorjaar gooide echter roet in het eten; de stalperiode werd noodgedwongen verlengd, er moest veel krachtvoer worden aangekocht en vooral de vroege graskuilen lieten in kwalitatief opzicht veel te wensen over. De voorsprong in de melkproduktie ten opzichte van 1982 nam dan ook geleidelijk af en uiteindelijk bleek er van een stijging per koe zelfs geen sprake te zijn. De voor 1983 geraamde stijging van de melkproduktie van 4% (tabel 2.1) wordt namelijk geheel verklaard uit de grotere melkveestapel en het hogere gemiddelde vetgehalte. Voor het boekjaar 1983/84 wordt - ondanks de bijna 10% hogere krachtvoergift - zelfs een daling van de melkproduktie per koe van 2,5% verwacht.

Anders dan in de akkerbouw wordt in de melkveehouderij de produktiviteitsdaling niet gecompenseerd door hogere opbrengstprijzen. De stijging (1983 met 1,5%; 1983/84 met 2%) van de melkprijs blijft, onder invloed van de Brusselse prijsbesluiten enerzijds en de verslechterde marktsituatie voor zuivelprodukten anderzijds, zelfs achter bij de inflatie. Bij al dit negatiefs voegde zich in de nazomer een stijging van de krachtvoederprijzen, zulks vooral als gevolg van de dure dollar en in mindere mate de tegenvallende oogst in de V.S.. Op kalenderjaarbasis (+4%) is dit effect nog niet erg duidelijk, op boekjaarbasis (+9%) wel.

Een en ander resulteert uiteindelijk voor 1983/84 in een geraamde verslechtering van de opbrengsten-kostenverhouding op de grotere melkveebedrijven van gemiddeld 6 punten (zie tabel 3.1). Op de kleinere bedrijven was de teruggang in rentabiliteit minder sterk. Ook voor het gemiddelde ondernemersinkomen is een forse daling - gemiddeld circa 35% - geraamd. In dit opzicht zijn er betrekkelijk weinig verschillen tussen de onderscheiden regio's, maar wel tussen de afzonderlijke bedrijven. Geconstateerd moet worden dat de melkveehouderij na twee relatief gunstige jaren, in 1983/84 qua rentabiliteit weer ongeveer teruggevallen is op het lage peil van 1980/81. Voor het ondernemersinkomen is de teruggang wat minder. Bij dit verschil hebben vooral de relatief sterke stijging van de voor de ondernemer berekende loonkosten en de daling van de rentevoet een rol gespeeld.

3.4 Intensieve veehouderij

In 1983 gaf de intensieve-veehouderijproduktie, voor het eerst na een lange reeks van jaren met een voortdurende en soms zelfs snelle volumegroei, een stagnatie te zien. Vooral door de lagere varkensprijzen ging de waarde van deze produktie volgens de raming met ongeveer 5% omlaag en kwam zij daardoor weer beneden de 10 miljard gulden (tabel 2.1)

Tabel 3.1 Rentabiliteit en ondernemersinkomen

	Opbrengsten in % van de kosten 1)				Gemiddeld ondernemersinkomen (x 1000 gld. per ondernemer)			
	80/81	81/82	82/83	83/84	80/81	81/82	82/83	83/84
Grotere bedrijven:			(v)	(p)			(v)	(p)
- akkerbouw	100	106	104	110	62,7	78,0	72	92
- melkveehouderij	88	94	94	88	32,2	48,8	57	37
- gemengd, overwegend rundvee	83	92	92	86	14,5	43,7	49	27
Kleinere bedrijven:								
- akkerbouw	82	84	81	84	24,0	35,9	33	36
- melkveehouderij	71	76	76	73	18,4	22,2	26	20
- gemengd, overwegend rundvee	70	75	77	72	13,6	19,3	23	16
	1980	1981	1982	1983	1980	1981	1982	1983
			(v)	(r)			(v)	(r)
Glasgroentebedrijven	101	97	87	93	55,7	54,2	24,1	45,8
Snijbloemen	90	94	92	94	18,5	39,6	37,3	45,9
Potplantenbedrijven	99	102	98	98	47,4	71,5	58,1	61,4
Alle glastuinbouwbedrijven	96	96	90	94	40,6	50,1	31,8	47,1
Champignonbedrijven	83	89	92	85	4,4	27,7	37,5	14,7

1) Landbouwbedrijven pachtbasis.

De voor kalenderjaar en boekjaar respectievelijk geraamde en geprognotiseerde dalingen van de varkensprijzen ontlopen elkaar weinig (zie tabel 2.1). Voor de prijzen van het varkensvoeder geldt ongeveer hetzelfde als bij melkvee, een aanzienlijke stijging in het boekjaar. Door deze ontwikkelingen zullen de resultaten in de varkenshouderij in 1983/84 naar verwachting aanzienlijk achterblijven bij de gunstige uitkomsten van de voorafgaande twee jaren. Voor de gemiddelde arbeidsopbrengst per fokzeug per jaar is een teruggang geraamd van 640 tot 280 gulden, terwijl de arbeidsopbrengst per mestvarkensplaats op jaarbasis volgens de prognose zal dalen van 68 tot 10 gulden. Deze cijfers houden in dat 1983/84 voor de varkenshouderij het slechtste van de afgelopen vijf jaren zou worden. Overigens moeten deze prognoses vanwege de onzekerheid van het prijsverloop in de komende maanden met vrij veel omzichtigheid worden geïnterpreteerd.

Dit laatste geldt ook voor de beide pluimveesectoren. In de legsector tekent zich enig herstel af. Op kalenderjaarbasis blijft de stijging van de eierprijs beperkt tot 4% (tabel 2.1); voor het boekjaar 1983/84 is een verbetering van 15% aangehouden. Deze laatste is ruimschoots voldoende om de hogere voederprijzen te compenseren. Voor de arbeidsopbrengst per leghen per jaar wordt dan ook een herstel verwacht van -3 gulden (negatief!) tot omstreeks nul. Bij dat resultaat behaalden de ondernemers dus gemiddeld geen beloning voor hun arbeid.

Ook voor de slachtpluimveehouderij wordt voor 1983/84 enig prijsherstel verwacht (+2%). Uit het feit dat voor het kalenderjaar een daling van 3% is geraamd, valt af te leiden dat de verbetering zich vooral na de zomer heeft voltrokken. De prijsverbetering is onvoldoende om de hogere voederprijzen op te vangen en de gemiddelde arbeidsopbrengst per 1000 kilogram afgeleverd gewicht zal naar verwachting dan ook dalen van 40 gulden in 1982/83 tot 10 gulden in 1983/84.

Voor de kalvermesterij wordt geen prognose opgesteld. In het kalenderjaar 1983 zijn de opbrengstprijzen ongeveer gelijk gebleven, voor het boekjaar 1983/84 tekent zich een stijging van enkele procenten af. De prijs van de kalvermelk is ongeveer even veel gestegen, maar de nuchtere kalveren zullen naar verwachting nauwelijks duurder worden. Daarom ziet het er naar uit dat voor 1983/84 een ongeveer gelijk of iets beter resultaat kan worden verwacht als in 1982/82.

3.5 Glastuinbouw

Ondanks de lichte daling van het areaal glasgroenten nam de produktie daarvan in 1983 nog enigszins toe (+1%). Vooral in de tweede helft van het jaar gingen de opbrengstprijzen, onder andere van tomaten en sla, vrij sterk omhoog. Over het hele jaar komt de gemiddelde prijsstijging uit op ongeveer 15%. De produktiewaarde is dus gestegen met zo'n 16%.

De meeste produktiemiddelen werden slechts enkele procenten duurder. De (berekende) rentevoet kwam zelfs iets lager uit dan in 1982. Relatief sterk omhoog gingen de loonkosten (+5%) en vooral aardgas (+17%). De stijging van de aardgasprijs was overigens duidelijk minder dan in voorgaande jaren (1981: +24%, 1982: +34%). Het gasverbruik gaf opnieuw een daling te zien, hoewel minder sterk dan in 1981 en 1982.

Een en ander resulteerde in een geraamde stijging van de totale kosten per vierkante meter glas van ongeveer 6%. Daar tegenover stond een verbetering van de totale bedrijfsopbrengsten van ongeveer 13%. De opbrengsten-kostenverhouding op de glasgroentebedrijven herstelde zich dan ook van het lage peil van 1982 en het gemiddelde ondernemersinkomen nam met ongeveer 20.000 gulden toe (tabel 3.1).

Het areaal snijbloemen onder glas onderging in 1983 een kleine inkrimping, maar de veilingaanvoer nam nog iets toe. De gemiddelde prijs ging met ruim 7% omhoog en de totale produktiewaarde met circa 8%. Bij de potplanten ging een wederom vrij sterke areaalvergroting (+6%) gepaard met een 8 à 9% grotere produktie en ongeveer gelijkblijvende prijzen.

Voor het verloop van de kosten op de snijbloemenbedrijven en de potplantenbedrijven geldt in grote lijnen hetzelfde als voor de glasgroentebedrijven. Het resultaat van al deze ontwikkelingen was een kleine verbetering van de opbrengsten-kostenverhouding op de snijbloemenbedrijven en een overeenkomstige stijging van het geraamde gemiddelde ondernemersinkomen (tabel 3.1). Voor de potplantenbedrijven is de geraamde opbrengsten-kostenverhouding gelijk aan die van 1982, terwijl het gemiddelde ondernemersinkomen een kleine verbetering te zien geeft. Het geheel overziende kan worden vastgesteld dat de glastuinbouw zich in 1983 enigszins heeft hersteld van de in het voorafgaande jaar opgelopen klappen (zie tabel 3.1).

3.6 Overige tuinbouw

De verhandelde hoeveelheid vollegrondsgroenten bleef in 1983 enkele procenten achter bij die van het voorgaande jaar. Vooral de omvang van de nieuwe oogst werd nadelig beïnvloed door de weersomstandigheden. De prijsvorming verliep, mede als gevolg van het kleinere aanbod, vrij gunstig, vooral in de tweede helft van het jaar. Gemiddeld is een prijsverbetering van 13 à 15% geraamd, waardoor de produktiewaarde een kleine 10% hoger uitkomt. Gezien de overeenkomst in kostenstructuur met de akkerbouw is het aannemelijk dat de kostenstijging in deze sector beperkt is gebleven tot enkele procenten. Het ziet er dus naar uit dat de rentabiliteit zich in 1983 enigszins zal herstellen van de teruggang in de twee voorafgaande jaren.

Tabel 2.1 vermeldt voor 1983 een 7% hogere fruitproduktie en een 14% lagere prijs. Deze cijfers hebben niet betrekking op de geoogste maar op de ter veiling aangevoerde produktie en zijn dus sterk beïnvloed door de oogst van 1982, die vrij ruim was. In 1983 kwam de geoogste hoeveelheid naar schatting echter zo'n 20% lager uit. Vooral de appeloogst was aanzienlijk kleiner, de perenoogst vertoonde nog een beperkte stijging. Ht gevolg van deze ontwikkelingen, welke zich in geheel West-Europa voordeden, was een relatief lage gemiddelde fruitprijs voor de oogst 1982 en duidelijk hogere prijzen voor de nieuwe oogst. In 1982/83 onderging de rentabiliteit van de fruitteelt dan ook een daling maar voor 1983/84 mag weer op een herstel worden gerekend.

De waarde van de bloembollenproduktie komt volgens de raming 8% hoger uit dan in 1982. De stijging komt geheel voor rekening van hogere prijzen (tabel 2.1). Deze raming is overigens behept met een relatief grote onzekerheid. Aannemelijk is dat de kosten minder zijn gestegen dan de genoemde 8% zodat na een tweetal magere jaren weer op een beperkt rentabiliteitsherstel gerekend mag worden.

De voor de boomkwekerij beschikbare gegevens wijzen op een (verdere) verslechtering van de resultaten. De produktie nam, als gevolg van areaalvergroting in eerdere jaren, weer enkele procenten toe. Door de stagnerende vraag moest deze afzet plaatsvinden tegen lagere prijzen.

De met champignons beteelde oppervlakte was volgens de meitelling in 1983 ruim 4,5% groter dan een een jaar tevoren. Mede doordat de oppervlakte met doorgroeide compost sterker toenam, kwam de totale handelsproduktie ruim 10% hoger uit. Aanvankelijk lagen de prijzen aanzienlijk beneden het niveau van 1982 maar in de loop van het jaar werd de achterstand kleiner. Desondanks is de verwachting dat de gemiddelde prijs enkele procenten meer zal dalen dan de verkochte hoeveelheid zal stijgen. Daardoor treedt een teruggang in de produktiewaarde op, die per bedrijf geraamd wordt op circa 5%. De stijging van de kosten blijft beperkt tot ruim 3%. Het gevolg is een geraamde verslechtering van de opbrengsten-kostenverhouding met ongeveer 7 punten en een ruimschootse halvering van het gemiddelde ondernemersinkomen (tabel 3.1).

Bijlage Samenhang en verschillen van de diverse kengetallen

Aan de hand van bijgaand schema worden in deze bijlage de belangrijkste verschillen en overeenkomsten van de in deze publikatie vermelde kengetallen besproken.

De basisgegevens voor de raming van het sectorinkomen (CBS, Nationale Rekeningen) worden grotendeels ontleend aan macro-economische statistieken, zoals de CBS-produktiestatistiek en de Statistiek van de Buitenlandse Handel. De gegevens voor de raming en prognoses van de bedrijfsuitkomsten van het LEI zijn gebaseerd op actuele informatie uit interne en externe bronnen. Met deze informatie worden de (voorlopige) uitkomsten van de circa 1500 land- en tuinbouwbedrijven van het LEI-boekhoudnet geactualiseerd. De invalshoek is daarbij dus het bedrijf. Dit leidt op verschillende punten tot een andere werkwijze dan bij de Nationale Rekeningen .

Een eerste verschil betreft de leveringen van het ene landbouwbedrijf aan het andere. Deze worden op bedrijfsniveau tot de opbrengsten gerekend maar moeten op sectorniveau van de totale produktiewaarde worden afgetrokken ten einde dubbeltellingen te voorkomen. Als spiegelbeeld hiervan worden in het kader van de Nationale Rekeningen de agrarische grondstoffen slechts tot de aangekochte produktiemiddelen gerekend, voor zover ze zijn geïmporteerd.

Bij de berekening van de afschrijvingen gaat zowel het CBS als het LEI uit van de vervangingswaarde. De gehanteerde afschrijvingspercentages lopen echter uiteen. Bovendien houdt het LEI rekening met de WIR, in die zin dat de actuele nieuwprijs wordt verminderd met de gebruikelijke basispremie en de gemiddelde kleinschaligheidstoeslag. In de praktijk komt een en ander er op neer dat de afschrijvingen volgens het LEI per bedrijf enkele duizenden guldens hoger zijn dan volgens het CBS.

De posten indirecte belastingen en kostprijsverlagende subsidies komen bij het LEI niet expliciet voor. De indirecte belastingen zijn voor een deel opgenomen onder de niet-factorkosten. De kostprijsverlagende subsidies zijn in de LEI-methode voor een deel rechtstreeks toegerekend aan de opbrengsten (de waarde van het interventiefruit wordt bijvoorbeeld door het LEI als een opbrengst maar door het CBS als een subsidie beschouwd) of vormen een onderdeel van de incidentele opbrengsten (rentesubsidies).

De berekening van de betaalde factorkosten in het kader van het sectorinkomen is gebaseerd op geaggregeerde en opgehoogde LEI-cijfers, zodat hierbij geen verschillen optreden tussen de twee benaderingswijzen. Bij de opsomming van de verschillen dient ook vermeld te worden dat de LEI-steekproef betrekking heeft op bedrijven groter dan 70 standaardbedrijfseenheden. De agrarische bedrijven beneden deze grens, met in doorsnee een lager inkomen, zijn dus niet vertegenwoordigd.

Het resterend inkomen (de netto-toegevoegde waarde verminderd met de betaalde factorkosten), berekend per bedrijf is qua definitie vergelijkbaar met het gezinsinkomen uit bedrijf volgens het LEI. Toch is het gezien de genoemde verschillen in berekeningswijze niet verwonderlijk dat de niveaus van beide kengetallen uiteenlopen. Vanwege de overeenkomst van de aard van beide kengetallen is het echter aannemelijk dat de ontwikkeling van het resterend inkomen en van het gezinsinkomen uit bedrijf ongeveer parallel lopen.

Tot zover is er dus een zekere overeenkomst tussen de beide reeksen kengetallen. Het LEI gaat echter nog verder, namelijk door een beloning in te calculeren voor de door de ondernemer en zijn gezin ingezette produktiefactoren, en komt op die manier tot rentabiliteitscijfers. Daartoe worden de door de ondernemer en de meewerkende gezinsleden gewerkte uren gewaardeerd tegen het CAO-loon, vermeerderd met de sociale lasten. Door dit bedrag in mindering te brengen op het gezinsinkomen uit bedrijf wordt het ondernemersinkomen, dat dus een vergoeding voor de eigen arbeid, het eigen kapitaal en de eigen grond van de ondernemer omvat, berekend. Voor de belangrijkste bedrijfstypen is dit weergegeven in tabel 3.1.

Schema inkomens- en rentabiliteitskengetallen

Nationale Rekeningen		LEI
Totale produktiewaarde	.....	- Bedrijfsopbrengsten
- Interne leveringen		
Bruto-produktiewaarde		+ Incidentele opbrengsten
- Aangekochte goederen en diensten	.....	- Niet-factorkosten
Bruto-toegevoegde waarde		
- Afschrijvingen		
Netto-toegevoegde waarde (tegen marktprijzen)		
- Indirecte belastingen		
+ Kostprijsverlagende subsidies		
Netto-toegevoegde waarde (tegen factorkosten)	.....	Factoropbrengsten
- Betaald loon (+ loonwerk)	.....	- Betaald loon (+ loonwerk)
- Betaalde netto-pacht	.....	- Betaalde netto-pacht
- Betaalde rente	.....	- Betaalde rente
Resterend inkomen	.....	Gezinsinkomen uit bedrijf
		- Berekend loon gezinsleden
		Ondernemersinkomen
		- Saldo betaalde rente en berekende rente bedrijfsvermogen
		- Saldo betaalde pacht en berekende pacht
		Arbeidsopbrengst ondernemer
		- Berekend loon ondernemer
		Overschot

..... = min of meer vergelijkbaar

Voorts wordt over het in het bedrijf belegde kapitaal een rentevoet in rekening gebracht. Deze is gebaseerd op het actuele rendement van staatsobligaties waarop een correctie wordt toegepast in verband met de in deze rentevoet begrepen inflatievergoeding enerzijds en de met de geldontwaarding samenhangende vermogenswinsten anderzijds. In afwijking van het voorgaande wordt voor (kort) omlopend vermogen de normale rentevoet voor overeenkomstige kredieten aangehouden zonder toepassing van genoemde correctie. Het saldo van het aldus berekende bedrag aan rente en de in werkelijkheid betaalde rente wordt beschouwd als de in rekening te brengen vergoeding voor het eigen vermogen van de agrarische ondernemer.

Bij landbouwbedrijven wordt - althans bij de onderhavige berekeningen - als beloning de voor de grond pachtprijs aangehouden (pachtbasis). Voor tuinbouwbedrijven wordt voor gepachte grond de werkelijk betaalde pacht in rekening gebracht terwijl voor het vermogen vastgelegd in eigen grond een rentevoet van 2,5% wordt ingecalculeerd. Het saldo van de berekende kosten van de factor grond en de werkelijk betaalde pacht vormt de berekende beloning van de eigen grond.

Na aftrek van de aldus berekende vergoeding voor eigen kapitaal en eigen grond resteert de arbeidsopbrengst van de ondernemer. Deze wordt verminderd met het berekend loon van de ondernemer. De dan resterende post wordt voor de landbouwbedrijven "netto-overschot" en voor tuinbouwbedrijven "ondernemersoverschot" genoemd. In plaats van deze "overschotten" zijn deze publikatie voor de belangrijkste groepen bedrijven de bedrijfsopbrengsten (volgens LEI) gedeeld door de totale kosten (d.w.z. betaalde kosten plus berekende kosten voor de eigen produktiefactoren) opgenomen (zie tabel 3.1). De aldus berekende verhouding geeft dus de ontwikkeling van het bedrijfsresultaat weer.